

EL FRANQUISME QUE NO MARXA

LLUC SALELLAS I VILAR

 **LLEGIR
EN CATALÀ**
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS
INDEPENDENTS

 **EDICIONS
SALDONAR**

El franquisme que no marxa
© del text: Lluç Salellas i Vilar, 2017
© del pròleg: David Bassa, 2017
© d'aquesta edició: Edicions Saldonar, 2017

Primera edició: novembre del 2017

Publicat per Edicions Saldonar
Alfambra, 16, 5è 2a
08034 Barcelona
edicions@saldonar.com
www.saldonar.com

Edició i producció: Francesc Gil-Lluch
Disseny de la coberta: Enric Muñoz
Maquetació de l'interior: Octavi Gil Pujol
Impressió: BookPrint
Distribució: UDL

IBIC: BG, BGBA
ISBN: 978-84-946753-4-8
Dipòsit legal: B-18034-2017

Imprès a Catalunya · *Printed in Catalonia*

Edicions Saldonar és membre de l'associació d'editorials independents
Llegir en Català, juntament amb Alrevés/Crim.cat, L'Avenç,
Birabiro Editorial, El Gall Editor, Edicions del Periscopi,
Raig Verd Editorial, Sembra Llibres i Tigre de Paper.

Tots els drets reservats. No es pot reproduir cap part d'aquest llibre,
per qualsevol mitjà, sense el permís d'Edicions Saldonar.

*A la Glòria, la mare, i en Tià, el pare.
Us estimo.*

TAULA

OFEGATS PEL FRANQUISME, per David Bassa	11
INTRODUCCIÓ	17
EL FRANQUISME	23
TRANSICIONS: GRÈCIA, PORTUGAL I L'ESTAT ESPANYOL	33
LES FAMÍLIES DEL FRANQUISME: PASSAT, PRESENT I FUTUR?	49
1. Introducció	49
2. Participació en consells d'administració de les principals empreses	57
2.1. L'esport	65
2.2. Encara fan negocis	71
3. Empleats per l'administració	76
3.1. Universitats	80
3.2. Institucions	85

3.3. Exèrcit	93
4. Diputats i fundadors	
de partits polítics conservadors	96
4.1. Unió de Centre Democràtic	98
4.2. Aliança popular, també dita Partit Popular	105
4.3. L'extrema dreta	111
5. Les dues mil famílies que manen des de 1939	116
5.1. De Mariano Rajoy a José Ignacio Wert	124
5.2. De José Bono a Felip de Borbó	132
6. El cor del franquisme	138
7. L'amnistia i els carrers de la vergonya	141
8. El llenguatge. Els webs, la religió i els obituaris	148
CONCLUSIONS	155

OFEGATS PEL FRANQUISME

DAVID BASSA

No en volem ser conscients, però cada dia ens llevem enmig d'una atmosfera franquista. L'esmorzem, la dinem, la sopem, l'escoltem, la veiem, la respirem. Ho fem tant i des de fa tant de temps, que hem deixat de notar-la. Ens hem avesat a l'ofec franquista com qui s'avesa a un mal congènit que, com que saps que mai no marxarà, et suggerions per no notar-lo. És una reacció instintiva i natural. El problema és que el franquisme no hauria de ser un mal congènit i inevitable. Però l'hem assumit com a tal, l'hem obviat i fins i tot es pot dir que l'hem invisibilitzat. I d'aquí ens venen tots els problemes polítics.

Quan algú de fora t'interroga pel cas català, pel Procés, sempre acabes anant a parar al mur espanyol. I el mur espanyol, l'immobilisme i la sordesa de Castella, es pot explicar de moltes maneres, però totes acaben sortint d'un mateix punt: la no-ruptura amb el franquisme. Quan expliques a un estranger que encara avui hi ha una Fundación Nacional Francisco Franco subvencionada amb diners públics, que encara avui hi ha avingudes, pla-

ces, estàtues i monuments dedicats al dictador feixista, que encara avui hi ha el Valle de los Caídos, que encara avui hi ha desenes de milers de republicans enterrats a les cunetes, que encara avui no s'ha passat comptes amb l'execució del president Companys, que encara avui els falangistes es poden manifestar lliurement, que encara avui el partit que governa l'Estat es nega a condemnar el franquisme, que encara avui hi ha ministres del règim franquista protegits pel govern de l'Estat, que encara avui hi ha dirigents de les joventuts del Partit Popular que es fan fotos fent la salutació feixista... Quan expliques tot això, l'estranger, amb uns ulls com unes taronges, ho entén tot. Bé, tot no. Entén el mur, l'immobilisme i la sordesa. Però aleshores ve la pregunta, que sempre és la mateixa: «Però com pot ser que es permeti tot això?». El grau d'incomprensió i incredulitat acostuma a aclaparar l'interlocutor, que comença a mirar-te com si fossis un extraterrestre. I si aquest estranger és alemany, la incomprensió és un trasbalsament tan bèstia que, aleshores sí, has de fer un sobreesforç per intentar explicar com s'ha arribat fins aquí. I això ja no és tan fàcil.

No és gens fàcil perquè no hi ha referents on agafar-se per poder-ho contextualitzar. La supervivència del franquisme ha sigut i és tan profunda, tan estesa, tan transversal, que no es pot fer una explicació ràpida de l'error que ha permès el despropòsit que ens ofega. Els errors han sigut molts i encara són constants. Des del Grup de Periodistes Ramon Barnils sempre que hem vist un error, l'hem denunciat. Així ho vam fer quan va morir Manuel Fraga

i la gran majoria de mitjans van fugir d'estudi en comptes de dir que havia sigut un feixista de pedra picada. Així ho vam fer quan va morir Juan Antonio Samaranch i la gran majoria de mitjans van tornar a dimitir la seva feina i li van amagar el fosc i tèrbol passat feixista. Així ho vam fer quan el govern espanyol va condecorar Carlos Sentís, un periodista que havia fet d'espia per al règim franquista. I així ho hem fet sempre que la nostra professió ha sigut coaccionada, amenaçada o fins i tot violentada per grups de la ultradreta feixista.

I, encara que malauradament això passi massa sovint, des del Grup Barnils mai no hem volgut ni voldrem acostumar-nos a l'ofec franquista. Ben al contrari, fem mans i mànigues per anar trencant els tabús i els silencis. Però queda molt camí a fer, perquè el franquisme encara ens governa, encara controla bona part dels fils del titellaire. Alguns d'aquests fils s'estan començant a veure amb tota la seva nuesa, però encara hi ha molts fils ocults, fils que belluguen i maneguen des de la més absoluta invisibilitat. I no només això, sinó que ho fan amb l'absolut convenciment que és així com ha de ser, tal com va reconèixer públicament el 1988 l'aleshores president del govern espanyol, Felipe González, quan va afirmar públicament, davant les càmeres, que «l'Estat es defensa des dels parlaments, però també des de les clavegueres». Ras i curt! Podria semblar una obvietat, perquè tots els estats tenen clavegueres, però el problema de l'Estat espanyol és que si a plena llum del dia el franquisme ens ofega, en la foscor del clavegueram el franquisme és granític.

Les proves de la connivència política, judicial, policial i militar amb el feixisme arriben a extrems increïbles com el de l'absolució —l'any 2014!— de tots els detinguts en l'anomenada operació Panzer. Eren una vintena de neonazis, a qui s'havia trobat un arsenal, documentació feixista a cabassos i proves per acusar-los de desenes de delictes violents. Però, ai las, la Guàrdia Civil va destruir totes les armes just abans del judici. I ho va fer amb el permís dels tribunals, que a l'hora de jutjar-los van concloure que no hi havia proves. Aquestes són les coses que passen quan un estat decideix no fer net amb el feixisme estructural forjat durant quaranta anys de dictadura. Passen i no hi ha cap dimissió, cap destitució, cap daltabaix. Res. Que entre els detinguts hi hagués dos militars no vol dir res. Que entre els detinguts hi hagués l'assassí confés del maulet Guillem Agulló no vol dir res. Tot s'hi val.

Per això, la pregunta continua sent la mateixa: «Per què?». I aquest és, precisament, l'objectiu d'aquest llibre: respondre la pregunta. Perquè el despropòsit de l'operació Panzer només és una petita fuga de les clavegueres, però com deia el periodista Xavier Vinader, «encara hi ha moltes tapes de les clavegueres de l'Estat espanyol que no s'han destapat». Hi ha tapes pertot arreu. Hi passem per sobre sense fixar-nos-hi, però hi són. Com els fils dels titellaires franquistes, que no es veuen, però es belluguen entre nosaltres emparats per la foscor pactada per les grans famílies del règim, que sempre hi són sense ser-hi: surten a la premsa rosa i econòmica, però no ho fan mai com el que són —fran-

quistes—, sinó com el que volen aparentar ser. Això sempre ha sigut així, fins ara, fins a aquest llibre.

A *El franquisme que no marxa*, Lluç Salellas posa llum allà on fins ara hi havia hagut foscor. Hi surten els noms i els cognoms dels prohoms i de les grans famílies franquistes que encara maneguen els fils. Molts noms. Moltes xifres, moltes cronologies, molta informació que, tota ben estudiada, analitzada i endreçada, fa un retrat lluminós del perquè hem arribat fins aquí. A partir d'ara, doncs, cada cop que algun estranger ens preguntí «per què?», només caldrà que li fem llegir aquest llibre. Una gran feina periodística de Lluç Salellas, que ha aconseguit obrir moltes tapes i despullar molts fils, fent realitat aquella sentència de Xavier Vinader, que deia que «un bolígraf pot ser tan poderós com una arma». Malauradament, hi ha molts periodistes a qui fa por disparar amb el bolígraf, però Lluç Salellas és dels que no s'arronsen, i aquest cop no només ha disparat sinó que ho ha fet ben carregat de munició.

INTRODUCCIÓ

«Els sud-africans hem de recordar el nostre terrible passat per poder-lo dominar, perdonar quan calgui, però mai oblidar».

NELSON MANDELA¹

Aquest és un llibre acabat a Viladamat (l'Alt Empordà). Terra de pas, de tramuntana, remences, federals i republicans. Però també refugi dels Mateu i Pla, de Peralada, dels *divertimentos* de Dalí durant la dictadura i de les prop de quatre-centes plaques que avui dia encara honoren el règim franquista.² Tots són elements importants per entendre el present, les relacions socials i els anhels que es comparteixen en aquesta comarca del nord del país. La immensa majoria de la gent gran que viu a l'Empordà, com a la Segarra, a la Costera o a Fora Vila de Mallorca, han viscut en la pròpia pell una Guerra Civil i una dictadura de quaranta anys. Serveis militars eterns, pobresa, fam, repressió i violència durant quasi la meitat de la seva vida. I ho han fet no pas per elecció pròpia ni tan sols com a conseqüència d'haver-ho demanat. La seva ha sigut una vida viscuda

1. Grané, J. i Forés, A. *La resiliència*. Plataforma Editorial, 2008.

2. Dades extretes del web del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya.

en un context polític de restriccions establertes per una junta de militars i tecnòcrates ultraconservadors que es van oposar fermament a la democràcia. A les llibertats. I a la modernització i a la diversitat cultural, evidentment. El franquisme.

Avui, però, tant a l'Empordà com a la resta dels Països Catalans som molts els que hem crescut i viscut en un context polític diferent. La democràcia liberal en què vivim és fruit d'una transició política engegada després de la mort del dictador Francisco Franco. Alternança de partits, eleccions cada quatre anys, un sistema econòmic i una monarquia que no es poden discutir i una bona colla de drets socials i polítics garantits per a la majoria de la població. Aquesta és una síntesi de la nostra realitat. Com a mínim, de la realitat que teníem fins a la sotragada dels últims anys. Amb aquesta perspectiva, molta gent ha començat a plantejar la necessitat d'investigar al voltant del «relat oficial» sobre com es va produir el canvi institucional a la dècada dels setanta i quin paper va jugar-hi cadascun dels protagonistes del moment. Amb quin objectiu? Posar totes les cartes sobre la taula i fer-ho amb l'esperit crític que ha d'incorporar qualsevol exercici de periodisme. Un objectiu basat, doncs, a presentar totes les claus informatives necessàries sobre el que va passar aquells anys i, sobretot, veure com tot allò ha arribat fins als nostres dies.

En aquest sentit, *El franquisme que no marxa* és una aportació humil més al conjunt de publicacions que pretenen ajudar a situar millor l'origen dels prota-

gonistes de la democràcia espanyola. No és pas, doncs, un exercici nostàlgic sobre el que haurien pogut ser els Països Catalans si el camí hagués sigut un altre. Tampoc vol ser un judici a com la generació de la Transició va excel·lir o fracassar, segons el punt de vista que s'agafi, en els seus objectius. Sí que vol ser, en canvi, un exercici per recuperar el fil de la nostra història i analitzar com aquells que es van instal·lar al poder amb la força de les armes l'any 1939 continuen d'alguna manera exercint-lo des de les diverses instàncies existents: administració pública, partits polítics i grans empreses dels sectors econòmics estratègics. En aquest llibre hi trobareu, doncs, una investigació al voltant dels últims cinquanta ministres de Franco i les seves respectives famílies que ens introdueix a com aquestes persones, les seves empreses i els seus descendents han continuat situats a les altes esferes del poder tot i l'arribada de la democràcia.

El franquisme que no marxa està dividit en tres apartats. En primer lloc, hi ha una breu introducció sobre què va ser el període franquista i què va significar des del punt de vista polític per a la població dels Països Catalans i de la resta de l'Estat. L'objectiu d'aquest capítol és situar-nos en el context en què van interactuar els personatges que més endavant trobareu descrits i dels quals avui dia encara tenim petites herències. El segon dels apartats aporta una comparació en clau més politològica sobre les transicions polítiques de Portugal, Grècia i l'Estat espanyol a mitjans de la dècada dels setanta. ¿Va ser la Transició espanyola similar a la de

Portugal o Grècia, estats que també van deixar enrere règims autoritaris? En aquest bloc hi podreu trobar algunes respostes. Finalment, el cos del llibre l'ocupa el tercer dels capítols, on trobareu una anàlisi sobre qui van ser, què van fer i on van anar a parar els ministres de Franco amb l'arribada de la democràcia. En aquest apartat, part central del llibre, hi podreu descobrir també el nom d'algunes famílies que des de 1939 i durant diverses generacions han tingut «el do» de saber-se adaptar a totes les situacions polítiques. Llinatges que avui, el 2015, representen encara la flor i nata catalana i espanyola.

Emilio Silva, president de l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica, afirma que «el relat mític de la Transició com a interpretació del nostre passat més recent ha causat que la majoria de gent desconegui els crims de la dictadura perquè la ignorància sobre aquest passat ha sigut una política d'estat», continua dient que «encara avui dia es pot ser llicenciat en Història en unes quantes universitats espanyoles sense haver llegit ni una sola pàgina sobre el franquisme» i afegeix que «segons Amnistia Internacional, l'Estat espanyol té una de les pitjors formacions en drets humans del nucli central de la Unió Europea». ³ *El franquisme que no marxa* vol ser, doncs, una aportació no només a l'intent d'explicar tot allò que sovint el poder ha volgut que no sigui explicat, sinó també al conjunt de treballs,

3. Monedero, J. C. *La Transición contada a nuestros padres*. La Catarata, 2011.

INTRODUCCIÓ

articles i publicacions que procuren descriure la realitat que ens envolta sense censures ni apriorismes. Espero haver-me pogut acostar a aquest doble i noble objectiu, ni que sigui de lluny, i desitjo que entre aquestes pàgines pugueu fer algunes descobertes i, sobretot, que gaudiu de la lectura.

EL FRANQUISME

«La función del historiador no es ni amar el pasado ni emanciparse de él, sino dominarlo y comprenderlo, como clave para la comprensión del presente».

EDWARD H. CARR, historiador

Avís. Aquest no és un apartat escrit per un historiador. Tanmateix, si l'objectiu del llibre és parlar i descobrir quins van ser els protagonistes de la dictadura franquista (1939-1975/78), sembla plenament imprescindible contextualitzar de forma breu què va significar aquell règim. Què tenia de diferent el franquisme respecte de la realitat que tenim avui? Com va començar? ¿Era un règim que es podia emmarcar dins el moviment feixista que va sorgir el primer terç del segle XX arreu d'Europa? Preguntes que malgrat les evidències empíriques i històriques no han generat respostes de consens ni en l'àmbit historiogràfic ni, encara menys, en el periodístic. Apassionant intent d'aproximació periodística.

Del franquisme, Manuel Fraga, un dels seus màxims protagonistes, deia el següent a la dècada dels seixanta: *«El veredicto final de la Historia es la Historia misma. Con la victoria nacional se abre este cuarto de siglo, el primero que el país conoce paz civil, en orden*

*social, en desarrollo seguro, desde el reinado de Carlos III».*⁴ Carles III havia mort l'any 1788. La modèstia, doncs, no semblava una de les virtuts de Fraga i els seus companys. De fet, la voluntat de mostrar el règim i els seus líders com a persones amb força desmesurada i extremament masculinitzats, únics i irrepetibles, és una de les condicions que el catedràtic de Columbia Edward Malefakis situa com a necessàries per determinar si es tracta d'un règim feixista o simplement autoritari.⁵ No és l'única. Malefakis parla també de l'existència d'un cabdill, de nacionalisme extrem, de la voluntat de crear una nova societat, de la direcció única de totes les institucions, d'aliances amb els principals sectors econòmics i de poder i del control totalitzant de la societat. Totes aquestes característiques, a primera vista, són prou identificables amb el règim liderat per Francisco Franco. Però anem a pams.

Un dels elements que més va identificar el règim franquista va ser la repressió que va efectuar a tots els nivells entre les persones identificades com a «desafectes» al règim per motius tan diversos com la classe social, la seva posició política, haver servit la República o parlar una llengua que no fos la castellana. Segons el mateix Malefakis, en època de pau per cada executat a la Itàlia de Mussolini n'hi va haver mil vuit-cents a l'Estat

4. Gallego, F. *El mito de la Transición. La crisis del franquismo y los orígenes de la democracia (1973-1977)*. Crítica, 2008.

5. Navarro, V. «Franquismo o fascismo». *Publico.es*, 9 de juliol de 2013.

espanyol, mentre que per cada empresonat a l'Alemanya nazi n'hi va haver trenta a les presons espanyoles.⁶ Minut de silenci merescut. Unes dades tan cruentes que porten el catedràtic nord-americà a afirmar que amb aquestes accions repressives Franco va allargar la Guerra Civil més anys del que sempre s'ha considerat com el final del conflicte, l'1 d'abril de 1939.⁷ Però posem-hi més dades. Segons la catedràtica d'Història Contemporània de la Universitat de Lleida Conxita Mir, van ser entre seixanta mil i vuitanta mil els catalans que van emprendre el camí de l'exili deixant enrere una terra on els consells de guerra es convertien en una pràctica diària. Només a la demarcació de Tarragona n'hi va haver uns cinc mil i al País Valencià, uns vuit mil.⁸ Sense garanties. Òbviament. Consells que enviaven a la mort centenars de persones, moltes de les quals van acabar en fosses comunes que, més de setanta-cinc anys després, continuen sense ser exhumades.

Parèntesi. Deixeu-me explicar aquí una breu experiència personal a la ciutat de València ara fa uns anys, pels volts d'un 25 d'abril. Amb un parell d'amics mallorquins ens vam aixecar a València i vam participar en l'homenatge civil i republicà que es fa a les per-

6. Domènech, X. *Cambio político y movimiento obrero bajo el franquismo. Lucha de clases, dictadura y democracia* (1939-1977). Icaria, 2012.
7. «Malefakis sostiene que la crueldad de Franco alargó la Guerra Civil». *El País*, 28 de novembre de 1996.
8. Mir, C. «La repressió franquista als Països Catalans». *Catalan Historical Review*, 269-281 (2008).

sones desaparegudes en fosses comunes del franquisme en un dels cementiris de la ciutat. Un acte més enllà de l'emoció. Un exercici de dignitat amb gent d'arreu del país que saltava tots els murs de l'amnèsia. Una cita a la qual cada any em sap greu no poder anar. Un record també per a ells.

Però seguim aportant dades. Entre 1939 i 1953 a Catalunya hi va haver 3.386 afusellaments efectuats pel feixisme i al País Valencià, 4.714. A més a més, durant aquest període van morir a la presó 648 i 1.165 persones respectivament. Per la seva banda, a les Illes, on les dades són més complicades d'obtenir, es calcula que les tropes colpistes van afusellar entre mil i dues mil persones les setmanes just després del cop d'estat. Unes xifres que representaven el 0,5% de la població de l'època. ⁹Perquè ens en fem una idea: traduït al milió i mig de persones que viuen a Barcelona avui dia, estaríem parlant de prop de setanta-cinc mil víctimes mortals. Aviat és dit. En total, els estudis fets en l'àmbit universitari situen al voltant d'onze mil les persones que van ser assassinades pel feixisme als Països Catalans durant la guerra i la postguerra. A aquesta xifra cal sumar-hi totes les baixes col·laterals, les dels bombardejos, les que van morir per les condicions de vida d'una guerra i una postguerra terriblement dures, etc. Així mateix, com bé apunta el doctor Joan Sagués, la cirereta va ser «la democratització de la por que la mateixa dictadura va

9. Pagès, P. *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. Universitat de València, 2004.

afavorir per fer que molta gent se sentís permanentment amenaçada». ¹⁰ Una dada més en aquest sentit: acabada la guerra, la dictadura va detenir dues-centes vuitanta mil persones. Repeteixo: dues-centes vuitanta mil. ¹¹ I tot plegat sense tenir en compte que desenes de milers més ja havien emprès el camí de l'exili. La il·lustració més clara possible de l'aplicació d'una violència institucional que va ser promoguda des del poder polític fins al final de la mateixa dictadura.

Amb quina finalitat? Sembla que aquí sí que hi ha un cert consens en els objectius d'aquell règim: ensorrar una societat republicana i democràtica on s'expressaven idees ben diverses i on fins i tot es «covaven algunes opcions revolucionàries». ¹² Ara bé, com bé mostra l'historiador Xavier Domènech, la unitat d'acció en el camp conservador que va permetre l'alçament militar va anar més enllà una vegada aquest va arribar al poder. Així, paral·lelament a posar fi a una societat democràtica, el règim i els seus líders van promoure un nou model que buscava sobretot oferir una nova «identitat nacional que bloquegés la possibilitat de renàixer de tot allò que havia portat a la consecució democràtica d'una

10. Sagués, J. «L'empremta de la repressió franquista en la societat catalana», a *Història i memòria: el franquisme i els seus efectes als Països Catalans* (dir. Jordi Font Agulló). Universitat de València, 2007.

11. Fontana, J. *La formació d'una identitat*. Eumo, 2014.

12. Domènech, X. *Cambio político y movimiento obrero bajo el franquismo. Lucha de clases, dictadura y democracia (1939-1977)*. Icaria, 2012.

república». Per fer-ho, només els «vencedors» podien optar a places de treball públiques, al mateix temps que s'instaurava una autarquia que va comportar autèntiques penúries per a la majoria de la població. De fet, fins a l'any 1952 l'Estat espanyol no va tornar a tenir xifres econòmiques similars a les de 1935.¹³ Tretze anys després que Francisco Franco hagués declarat el final de la guerra. I de sobte et venen al cap Fraga i les seves referències al segle XVIII i penses que prenen tot el sentit del món. Una realitat que Alberto Reig, catedràtic de Ciència Política a la Universitat Rovira i Virgili, ha definit com «l'acció d'aturar el rellotge de la història com a mínim per un parell de generacions».¹⁴

És a partir de llavors, de finals de la dècada dels cinquanta del segle passat, que la política econòmica espanyola fa un gir i aposta clarament per l'obertura. Època d'importacions i exportacions, de consolidar-se com una base militar estratègica dels Estats Units en el marc de la Guerra Freda i de començar a rebre milers de turistes de tot Europa que busquen el bon temps i els paratges, aleshores encara verges, de la costa mediterrània. El mitjà econòmic gira cent vuitanta graus i comença l'acceleració. Industrialització a ritme de 600, el popular cotxe de la Seat, i nova onada de

13. Barciela, C. «Los años del hambre». *El País*, 4 de febrer de 2012.

14. Reig, A. «Memoria de la violencia. Transición, consolidación y crispación democrática en España (1975-2008)», a *Violencia y transiciones políticas a finales del siglo XX*, de Baby, S., Compagnon, O. i Garcís Calleja, E. Casa de Velázquez, 2009.

migració del sud cap al nord fugint de la pobresa del camp cap a «les oportunitats» de les grans ciutats. Tota una transformació econòmica que tan sols va rebaixar parcialment la duresa política d'un sistema totalitari que continuava negant els drets col·lectius bàsics com el de manifestació i/o el d'associació. El professor de la Universitat Complutense Javier Muñoz Soro parla sobre aquella «oportunitat política» que va desapropiar el règim per iniciar un camí cap a la democràcia, i diu: «*Ni siquiera en los años cincuenta, [el régimen] podía considerarse liberal, pues continuaba fundamentando su legitimidad en el 18 de julio y se mantenía fiel a los principios falangistas de representación orgánica, unidad política y jerarquía social, aunque se hubiera despojado de sus rasgos más totalitarios*».¹⁵ Tant és així que un dels elements clau de la repressió d'aquells quaranta anys, l'acció punitiva contra les llengües i les cultures no castellanès, va continuar al mateix nivell a excepció dels espais religiosos, on es va començar a permetre'n l'ús esporàdic. Un exemple més d'aquesta croada nacionalista espanyola va ser a principis dels seixanta quan el règim va il·legalitzar Òmnium Cultural per la seva tasca de promoció de la llengua catalana. Una entitat fundada per empresaris, gent d'ordre i gens vinculada al *comunisme soviètic*, per entendre'ns. Es tractava, doncs, d'un sistema repressiu

15. Muñoz Soro, J. «Los apellidos de la democracia. Los intelectuales y la idea de la democracia durante el franquismo (1939-1977)». *Cercles. Revista d'història cultural*, 2011, p. 55-81.

que anava molt més enllà de les presons, ja que estenia la vigilància i el càstig al conjunt de la ciutadania. De fet, cal recordar que l'any 1949 només un 3,34% de la població espanyola formava part de la Falange. Una xifra que era considerablement més baixa a Catalunya, on l'afiliació al *partit* de les camises blaves no arribava ni tan sols al 2,5%, segons les dades de l'historiador gironí Josep Clara.¹⁶

El que va succeir a partir de llavors va ser una progressiva acceleració dels fets que havien definit la dècada dels cinquanta. Cada dia que passava l'economia espanyola s'obria més a l'exterior, el procés de desruralització de la societat era més evident i s'iniciava una etapa quasi imperceptible pel que fa a l'assoliment dels drets col·lectius bàsics. Tot plegat va portar a un increment de la contestació social ja a la dècada dels seixanta i sobretot a principis dels setanta que va començar a fer trontollar un règim amb un Francisco Franco més envellit. Tanmateix, el dictador va morir al llit amb unes institucions i uns responsables que encara juraven els principis del 18 de juliol i que van utilitzar la pena de mort, la violència i la repressió fins al darrer alè del cabdill. Va ser llavors, amb aquest context, que es va iniciar una Transició que, tot i la transformació cap a una democràcia liberal, va començar i va acabar liderada per càrrecs de responsabilitat de la mateixa dictadura. Ben diferent de Portugal, per exemple, on la Revolució dels

16. Fontana, J. *La formació d'una identitat*. Eumo, 2014.

Clavells havia expulsat el règim militar totalitari tan sols un any i mig abans.

I fins aquí l'exercici de síntesi. Tota explicació sobre el franquisme ha d'incorporar, com he provat de fer, una perspectiva sencera d'aquells prop de quaranta anys de dictadura als Països Catalans que encara arrossegueu conseqüències en diversos àmbits. En aquest cas, he fet especial incidència en les vulneracions de drets humans continuades que hi va haver per dues raons. D'una banda, per fer entendre que les persones a les quals faig referència en el llibre no eren tan sols gestors d'un règim qualsevol, sinó que formaven part d'una estructura política sòlida que va actuar persistentment contra els valors més bàsics de tota societat democràtica. De l'altra, per constatar que la Transició política va iniciar-se institucionalment des d'un aparell nascut de la dinàmica europea comuna a l'època d'entreguerres que havia donat lloc a allò que es va anomenar *feixisme*. I és que, com indica l'historiador Martí Marín, «el règim franquista va ser de tipus feixista, com el nazi a Alemanya, el feixista a Itàlia o el salazarista a Portugal», perquè com en les democràcies liberals o els règims comunistes, tot i no tenir exactament el cent per cent de les característiques comunes, sí que compartien els valors fonamentals.¹⁷ Dit d'una altra manera, allò que compartien de fons l'Espanya de Franco, la Itàlia de Mussolini o el Portugal de Salazar és molt més que

17. Marín, M. *Història del franquisme a Catalunya*. Pagès Editors, 2006.

les diferències circumstancials i pròpies de cadascuna de les conjuntures d'aquests estats del sud d'Europa. I si no, retornem a la classificació d'Edward Malefakis. Sistematització, ciència i conclusions: el franquisme va ser una expressió del feixisme.